

Значение и предизвикателства на Черноморския регион за България

Светлана Кирова

***Significance and challenges of the Black Sea Region for Bulgaria:** the article analyses the importance of the Black Sea region and outlines geopolitical, economic and security regional challenges that are of relevance for Bulgaria as a EU member state. The EU's Black Sea synergy and the role of Bulgaria in it is explained. The article argues, however, that in the face of a volatile security situation in the region, the EU can not develop any stable long-term policy towards the region.*

Key words: Black Sea region, Black Sea Synergy, Bulgaria

ИЗХОДНИ ПОЗИЦИИ ЗА АНАЛИЗ НА ЧЕРНОМОРСКИЯ РЕГИОН

Дефиниране на Черноморския регион

Съществуват различни определения за обхвата на Черноморския регион. Този факт по същество е показателен за нехомогеността на региона по отношение на най-вече на исторически, етнически, геополитически и икономически фактори, които способстват и възпрепятстват регионалното сътрудничество до момента, както отвъртне, така и отвън по линия например на политиките на ЕС.

Като работна дефиниция за целите на настоящата статия ще бъде използвана приетата през 2007 г. от Европейската Комисия. Достатъчно широка, тя включва освен страните, които имат непосредствен излаз на Черно море – България, Грузия, Румъния, Русия, Турция и Украйна, така и тези, които и без такъв са силно повлияни от него поради исторически причини, географско разположение и близки връзки с горните страни. Последната група включва Гърция, Молдова и останалите две южно-кавказки държави Армения и Азербайджан¹³⁷. Различните разбирания за обхвата на региона намират израз и в разнообразните конфигурации на регионално сътрудничество. В най-значимото регионално обединение например - Организацията за Черноморско икономическо сътрудничество (ОЧИС) наред с вече изброените десет държави, страни-членки са също Албания и Сърбия.

ЧЕРНОМОРСКИ РЕГИОН – ЗНАЧЕНИЕ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

- В **геополитически план** самото присъствие на Русия, на Турция и на по същество ЕС чрез нейните три страни-членки в рамките на региона, го прави пресечна точка на интересите на три големи световни сили. Регионът формира втория по важност източник на енергийни ресурси след Персийския залив, а значението му като транзитен коридор към ЕС, заобикалящ Русия е особено привлекателно¹³⁸. По отношение на САЩ регионът като цяло има значение за водената от тях война срещу тероризма и по същество представлява фронтната линия на западния свят¹³⁹.

- В **икономически план** - населението на дванайсетте страни-членки на ОЧИС е 332 милиона, а техният БВП 3.6 трилиона долара или 4.3% от световния БВП (ибид.). Преди световната икономическа криза регионът отчита високи нива на растеж, средно около 6% годишно, което го прави вторият най-бързо развиващ се регион в света след Източна Азия. Европейският съюз е най-големият партньор на черноморските държави в областта на търговията и инвестициите, но сред тях Русия си остава несравнимо най-важният търговски партньор за ЕС. Последното се дължи най-вече на вноса на газ и нефт от региона, който възлиза общо на 34% от целия

¹³⁷ European Commission. 2007. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. Black Sea synergy: A new regional cooperation initiative. COM(2007) 160 final. Brussels: EC.

¹³⁸ Черноморският регион в политиките на ЕС. Черноморски институт. Бургас, 2010 г.

¹³⁹ Triantaphyllou, D. The 'security paradoxes' of the Black Sea region. Southeast European and Black Sea Studies, 9:3, 225-241

внос на тези ресурси в ЕС¹⁴⁰. След 2009 г. БВП на региона рязко спада, но въпреки това черноморските икономики като цяло показват, че могат да устоят на външните икономически шокове (ибид.).

- В сферата на регионалната и глобална сигурност – проблематиката в региона е комплексна. От една страна съществуват **нерешени „замръзнали“ конфликти** (Приднестровие, Абхазия, Южна Осетия и Нагорни Карабах), които се различават по своето етнополитическо измерение, подхода на въвлечените страни, ролята на Русия и други външни фактори. Съществува реална опасност конфликтът в Източна Украйна също да се причисли към тази категория поради нарушенията на примирието от Минск. Всички тези конфликти подхранват както национализма, така и състезанието във въоражаването, което води до свръхмилитаризация на региона¹⁴¹. Военното присъствие на Русия в някои от тези райони не може да бъде пренебрегнато. Например в Абхазия, където има 5000 руски войски и две военни бази, то може да бъде определено като значително (ибид.).

По отношение на **горещите конфликти** в региона - конфликтът в Украйна е реално конфликт на Черно море. Реакцията на руските власти към по-близката европейска интеграция на страните от Източното партньорство, които се възприемат от Русия като нейна сфера на влияние¹⁴² и най-вече подписването на споразумения за свободна търговия е еднозначна. Русия оказва натиск върху бившите социалистически страни да направят избор в полза на Евразийския икономически съюз. Но докато Армения, Грузия и Молдова се разминаха само със заплахи и блоkirane на техни стоки за руския пазар, в Украйна се стигна до военни действия. Отчитайки, че очевидно залогът в тази геополитическа игра е твърде голям за Русия, в момента тя е основен дестабилизиращ фактор в Черноморския регион и разрешаването на конфликта в Източна Украйна е от значение не само за бъдещето на страната, но също за посоката, в която ще поемат другите страни в региона. Ситуацията може да окаже влияние и върху разрешаването на „замръзналите конфликти“, тъй като руската реторика около анексирането на Крим се възприема в сепаратистките региони като удобен прецедент¹⁴³. Не на последно място конфликтът в Украйна е залог за устойчивите мултилатерални отношения в региона в различните техни конфигурации.

По отношение на **България** се счита, че конфликтът има последици за туризма и търговията, заради наложените от ЕС санкции на Русия. Задълбочен анализ за реалните мащаби обаче все още липсва, което позволява с въпроса да се спекулира и той да се използва според партикуларните политически интереси. Последното намира израз в превръщането на санкциите в тема на вътрешнополитически дебати и сблъсъци в парламента. Според данни, изнесени от Дойче Веле през изминалия летен сезон най-голям спад бележат туристите от ЕС, а не от Русия. По-конкретно през юни 2015 г. са отчетени 50 000 по-малко руснаци и 121 000 по-малко туристи от ЕС¹⁴⁴.

Като цяло в резултат на конфликтите в региона има огромен брой вътрешно разселени лица, които представляват значимо предизвикателство за страните, в които се намират в социален и икономически план. В Азербайджан техният брой е над половин милион, в Грузия над двеста хиляди¹⁴⁵. От началото на конфликта в Украйна над един милион души е трябвало да напуснат дома си. По отношение на Турция, въпреки че броят на вътрешно разселените лица се оценява на около един

¹⁴⁰ Panagiota, M. Regional Cooperation in the Black Sea. Black Sea Trade and Development Bank, May 2014

¹⁴¹ Fischer, S. The European Union and security in the Black Sea region after the Georgia crisis. Southeast European and Black Sea Studies, 9:3, 333-349, 2009

¹⁴² Triantaphyllou говори за competing 'neighbourhood policies', виж. източник 139, стр. 11.

¹⁴³ Alexandrova-Arbatova, N. Security relations in the Black Sea region: Russia and the West after the Ukrainian crisis. Southeast European and Black Sea Studies, 15:2, 129-139, 2015

¹⁴⁴ Deutsche Welle. Истината за руските туристи, Извлечено от: <http://www.dw.com/bg/>

¹⁴⁵ Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC). Извлечено от: <http://www.internal-displacement.org/global-figures>

милион души, **основен проблем за сигурността на България** представляват бежанските потоци от Сирия и Близкия изток, които Турция поема и преминаването на част от тях на територията на България, макар и предимно с цел достигане до други страни в ЕС като Германия, Белгия, Швеция.

В отцепническите територии благоприятна почва за развитие намира организираната престъпност, трафика на наркотици и хора, прането на пари, нелегалната имиграция, тероризма (ибид.), които представляват опасност за ЕС и за България като външна граница на Съюза и един от предпочитаните канали за трафик.

Не на последно място много от държавите в региона са по-скоро примери за лошо управление с високи нива на корупция, незачитане на човешките права и демократичните принципи на управление¹⁴⁶, което ги прави още по-нестабилни и нарежда сред т.нар. провалени държави¹⁴⁷. Всичко това възпрепятства устойчивото развитие на тези страни, а продължаващите конфликти отвлечат вниманието и ресурсите от други важни проблеми. Неслучайно провалените държави са една от петте основни заплахи за сигурността на ЕС, включени в Европейската стратегия за сигурност¹⁴⁸.

РЕГИОНАЛНИ ФОРМИ НА СЪТРУДНИЧЕСТВО

Към момента съществуват различни форми на регионално сътрудничество в Черноморския регион. Според Черноморския институт те не са много на брой и са с незначително влияние по отношение на проблемите, пред които е изправен регионът¹⁴⁹. Според анализа двигатели на развитието на Черноморския регион са ЕС и НАТО, но ОЧИС може да играе роля в сфери като борбата с трансграничната престъпност и тероризма, природните бедствия. Самият ЕС има статут на наблюдател в организацията от 2007 г.

Развитието на регионалното сътрудничество се възпрепятства най-вече от сепаратистките конфликти в региона. Фрагментацията на региона подкопава сътрудничеството в редица области, които засягат ЕС и България, сред които основно място заема енергетиката. Изтъква се, че фрагментацията е ендемична - тя възпрепятства регионалното развитие, това от своя страна води до нестабилност в държавите и нерешаване на проблемите. Получава се порочен кръг, който заплашва сигурността на региона и на ЕС¹⁵⁰.

От друга страна регионалното сътрудничество е изключително необходимо за решаване на проблеми, които по същество са транснационални. В свой доклад Черноморската банка за търговия и развитие¹⁵¹ пише, че моделът на регионално сътрудничество трябва да бъде преработен и адаптиран към съвременните нужди¹⁵².

Към момента най-важните регионални организации в Черноморския регион са¹⁵³:

¹⁴⁶ Например според класацията на Freedom House за 2015 г. с изключение на трите черноморски страни-членки на ЕС, които се определят като свободни, останалите държави в региона са или частично свободни (Турция, Украйна, Молдова, Армения и Грузия) или несвободни (Русия и Азербайджан). Извлечено от: https://freedomhouse.org/report-types/freedom-world#_VPW4_mUe7k

¹⁴⁷ Виж индекса на провалени/нестабилни държави: <http://ffp.statesindex.org/>

¹⁴⁸ Съвет на ЕС. Европейска стратегия за сигурност. 2003. Извлечено от: <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIIBG.pdf>

¹⁴⁹ Виж източник 138, стр. 8

¹⁵⁰ Виж източник 141

¹⁵¹ Черноморската банка за търговия и развитие е основана от Албания, Армения, Азербайджан, България, Грузия, Гърция, Молдова, Румъния, Русия, Турция и Украйна като финансов стълб на ОЧИС.

¹⁵² Виж източник 140

¹⁵³ По информация от източник 138.

- ГУАМ - Организацията за демокрация и икономическо развитие е регионална организация на постсъветските държави: Грузия, Украйна, Азербайджан и Молдова. Уставът поставя цели за сътрудничество, такива като насърчаване на демократичните ценности, осигуряване на стабилно развитие, засилване на международната и регионалната сигурност и ускоряване на европейската интеграция.

- Общност на демократичния избор - междуправителствена организация, основана на 2 декември 2005 год. от девет държави от Северна и Източна Европа в Киев. Учредена от страни от региона между Балтийско, Черно и Каспийско море. Основната ѝ задача е да насърчава демокрацията, човешките права и силата на закона в този регион.

- Черноморски форум за партньорство и диалог – провежда се за първи път през 2006 г. в Букурещ. Форумът не цели да създава нови регионални институции, а по-скоро да се превърне в редовен консултативен процес между страни от широкия Черноморски регион (определен като включващ Южен Кавказ до Каспийско море) и между тази група страни и международни организации като ЕС. След встъпителната среща, не са планирани други. Членове: Молдова, Азербайджан, Украйна, Грузия, Армения, Румъния; Наблюдатели: България, Турция

- Черноморско икономическо сътрудничество (ЧИС) – подписано през 1992 г. в Инстанбул от единадесет държави. От 1994 г. има постоянен секретариат в същия град и се трансформира в международна организация - ОЧИС. Председателство на ротационен принцип. Това по същество е най-активната организация за сътрудничество в региона.

РОЛЯ НА БЪЛГАРИЯ В ПОЛИТИКИТА НА ЕС ЗА ЧЕРНОМОРСКИЯ РЕГИОН

В исторически план, **засиленият интерес от страна на ЕС към Черноморския регион се свързва с присъединяването на България и Румъния**, с което Черно море се превръща във външна граница на Съюза. Последното определя „и нуждата от координирани действия на европейско ниво и адекватна политика, насочена към региона“¹⁵⁴.

Създадената през 2008 г. **Черноморска синергия** е част от Европейската политика за съседство (ЕПС). Черноморската синергия, наред с Източното партньорство и Евросредиземноморското представлява регионално измерение на ЕПС. **Тя включва Русия и Турция, но не и Беларус**. Синергията се стреми да разреши проблеми, които изискват регионални усилия и сътрудничество с прагматичен и проектно-ориентиран подход. Тя се фокусира главно върху **практически проекти** в редица области – транспорт, енергетика, околна среда, миграция, борба с организираната престъпност¹⁵⁵. В периода 2009-2010 ЕК се опита да задвижи три **секторни сътрудничества**, за които отговорност трябва да поемат трите ѝ черноморски страни-членки. Румъния за околната среда, Гърция за транспорта и **България за енергетиката**. Процесът обаче е изключително бавен и затруднен от редица фактори, не на последно място заради студената реакция от страна на Русия и Турция. Така няколко години след началото резултатите от Черноморската синергия се окачествяват по-скоро като „скромни“¹⁵⁶. През 2011 г. ЕП приема доклад, в който се настоява ЕК да разработи Стратегия за Черно море. Такава стратегия все още не е създадена и с оглед на нестабилността в региона едва ли би била ефективна към момента.

¹⁵⁴ Блог на Кристиян Вигенин. Европейски стратегии за Черноморския регион и тяхното приложение. Извлечено на 12.02.2015 г. от: <http://www.vigenin.eu>

¹⁵⁵ Lectures „Europe as a global player“, University of Maastricht, 2010

¹⁵⁶ Fernando GARCÉS de LOS FAYOS . Policy briefing The EU's Black Sea Policy: Where do we stand? European Parliament, 13 September 2013.

Във финансово отношение може да се направи предположение, че Оперативна програма на Черноморския басейн 2007-2013 е дала възможност на включените страни (България, Румъния, Гърция, Турция, Армения, Грузия, Молдова и Украйна) да реализират съвместни проекти, макар и с по-скромни мащаби. Справка в регистъра на одобрените до момента проекти по програмата показва, че най-голямото получено съфинансиране на проект не надхвърля 700 000 евро. Оперативната програма е подновена за новия програмен период 2014-2020 и ще разполага с бюджет от 49 милиона евро. Тя ще има два основни приоритета: Насърчаване на бизнеса и предприемачеството в Черноморския регион и Подпомагане на координацията за защита на околната среда и намаляване на морските отпадъци в Черноморския басейн¹⁵⁷.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В изключително комплексната ситуация в момента, ЕС и България реагират с приемането на ад-хок решения в отговор на различните кризисни ситуации, свързани с Черноморския регион. Можем да очакваме, че в резултат главно на бежанската вълна по Балканското трасе ЕС ще преразгледа дългосрочно своята имиграционна политика и ще създаде обща политика за охрана на границите.

Много са предизвикателствата в контекста на миграционната криза за България и ЕС. Някои от последните решения, взети на европейско ниво, се оценяват като успех от нашите представители по отношение на намаляване на бежанския натиск към страната ни. Външният министър Даниел Митов изтъква, че решението Ливан, Турция и Йордания да получат икономически стимули, за да задържат сирийските бежанци на своя територия, е предложение на българската дипломация.¹⁵⁸

В същото време Турция в лицето на своя президент Ердоган се договори с лидерите на ЕС да приема по-бързо обратно мигрантите, които са пристигнали незаконно от нейна територия в България, Румъния и Гърция¹⁵⁹. Въпреки тези положителни развития основен проблем остава въпросът, дали Турция може да изпълни договореното в ситуация на нестабилност (предсрочни избори, терористични атентати, лоши дългосрочни прогнози за икономически растеж). От друга страна важност придобива и възможността Турция да използва бежанския въпрос като разменна монета, за да получи безвизов режим и други привилегии от ЕС.

Дългосрочното устойчиво развитие на Черноморския регион безспорно не може да бъде реалност без да се намери разрешение на актуалните и „замръзнали“ конфликти в региона. В тази връзка, препоръчително е България да лобира за повече европейско внимание и средства в посока на конфликтите в самия Черноморски регион, които в последно време са изместени от първостепенния дневен ред на ЕС поради бежанската криза и войната в Сирия.

За контакти:

докторант Светлана Кирова, Катедра „Европеистика и международни отношения“, Русенски университет „Ангел Кънчев“, имейл: skirova@uni-ruse.bg

Докладът е резеизиран

¹⁵⁷ Уебстраница на съвместната оперативна програма на Черноморския басейн 2007-2013. Извлечено от <http://www.blacksea-cbc.net/index.php?/eng/News/News-Archive/ENI-CBC-Black-Sea-Basin-Programme-2014-2020-approved-by-the-Joint-Programming-Committee>

¹⁵⁸ btv Новините. Митов: България оформи политиката на ЕС за миграцията. 17.10.2015. Извлечено от: <http://btvnovinite.bg/article/bulgaria/politika/mitov-balgarija-oformi-politikata-na-es-za-migracijata.html>

¹⁵⁹ btv Новините. Какъв план за действие с Турция договориха лидерите на ЕС. 16.10.2015. Извлечено от: <http://btvnovinite.bg/article/svetluta/kakav-plan-za-dejstvie-s-turcija-dogovoriha-liderite-na-es.html>